

יוצאי אתיופיה בישראל – ארבעים שנות מחאה

שלי אינגדאו*

האמת, אני זוכרת את המחאה בשנת 1985, שאבא שלי השתתף בה, בכותל, מבוגרים שבתו רעב בגלל הגיור, נראה לי שהכול התחיל משם. שמהתחלה לא רצו אותנו. התחושה היא שאנחנו לא רצויים בארצנו. לאורך כל השנים, כל 40 שנות קליטה, הממסד לא מקבל אותנו כאזרחים שווים בני שווים. זה מתחיל בזה שאנחנו ספק יהודים, למרות שהרב עובדיה קבע. וגם כשקיבלו אותנו כיהודים כביכול, יש רב ראשי לענייני יהודי אתיופיה, וכל אחד חייב לעבור דרכו לאישור יהדות. זה ממשיך בהפרדת בתי ספר לא בתי ספר, מוריד רמה, לא דתי מספיק. ויש עוד סיפורי גזענות, שהם ממסדיים ופרטיים. פרשת הדם. אלימות משטרית, פעם הייתה אלימות, היום שוטרים הורגים ילדים. ואז יש מפכ"ל שאומר שטבעי ששוטר יראה שחור ויחשוד בו שהוא עברין, ואז בא מפכ"ל חדש ומחזיר לעבודה שוטר שהרג ילד. עד שיש שוטר אחד מתוך 13 ילדים שהאירוע נגמר במוות, הוא חוזר לעבוד גם לפני שיש הכרעה משפטית. אם אני הייתי עושה עבירה רק שנראית פלילית, לא רק שהייתי מאבדת מקום עבודה, אלא לא היו מקבלים אותי לכל מקום עבודה בגלל הרישום הפלילי. יש פה איזה אבסורד. ואז אני אומרת, 13 מקרים בהם ילדים קיפחו את חייהם במפגש עם שוטר, זה מעיד קודם כל על הסלמה עם המצב. הייתה פעם אלימות משטרית, אבל לא הריגה או רצח. (אושר, פעילה חברתית בקבוצת אימהות על המשמר, בריאיון שנערך באוגוסט 2021)

ראשית הנעתה המאסיבית של הקהילה האתיופית לישראל בשנת 1980, במסע רגלי דרך סודן. מאז נעשו כמה מבצעים להעלאתם של יהודי אתיופיה, ומהם מוכרים במיוחד מבצע משה ומבצע שלמה. שארית זרע בית ישראל ממשיכה להגיע לישראל גם בימים אלו.

המסע לא היה קל, אך רבים מהעולים הפגינו כוחות נפשיים עצומים – לא רק במסע, אלא גם בתהליך הקליטה עצמו. העולים שהגיעו לארץ מאתיופיה התאפיינו בגישה חיובית, בחוסן נפשי ובפוטנציאל גבוה להצלחה. למרות זאת, בישראל הם מוקמו בשולי החברה. שלושים שנים מאז החלה העלייה הגדולה מאתיופיה, התחושה הכללית של צעירים וצעירות מהקהילה היא שלמרות השתלבות אישית מוצלחת של רבים מהם, הקהילה עצמה כשלה בהשתלבותה. יתרה מכך, הקשיים מתעצמים בחלוף השנים. תחושות אלה קשורות במידה רבה לגילויי הגזענות, ההסללה וההדרה שחווים כיום בני הדור השני בישראל.

* שלי אינגדאו, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.

הגזענות כלפי צעירים יוצאי אתיופיה מדאיגה מאוד לנוכח העובדה שהיא מתחזקת ומתגברת עם השנים. למרות זאת, רק בשנים האחרונות הצליחו יוצאי אתיופיה לעורר את מודעות החברה הישראלית לתופעה. הדבר מפתיע במידה מסוימת, שכן עוד בראשית עלייתם לישראל אופיינו חייהם של יוצאי אתיופיה במחאות: מחאה נגד הספק ביהדותם, מחאה בעקבות פרשת הדם, מחאות למען העלאת קרוביהם שנותרו באתיופיה ומחאות נגד מערכות חינוך וערים שסירבו לקבל אליהן יוצאי אתיופיה. המחאות הללו הונהגו בעיקר על ידי דור המבוגרים של הקהילה. גל מחאה של צעירים פרץ רק בשנת 2015. הסיבה למחאה הייתה הכאתו ללא כל סיבה של דמאס פיקדה, חייל ממוצא אתיופי, בידי שוטר. תקיפת החייל נעשתה לעיניהם של שוטרים אחרים, אך האחרונים לא עשו דבר כדי למנוע את האלימות. התנהגותם הבלתי מידתית של השוטרים הביאה להתפרצות המחאה, וימים בודדים בלבד לאחר שהתפרסם העניין בתקשורת הישראלית יצאו צעירי הקהילה להפגנות במרכז תל אביב.

המחאה נועדה להשמיע את הקול החדש שצמח בקהילה ולעורר את מודעות החברה הישראלית לתופעות הגזענות וההדרה שעימה הם מתמודדים מאז ראשית עלייתם לישראל. בעקבות ההפגנות הוקמה ועדה לחקירת ממדי התופעה ועלו השאלות בדבר הסיבות לפרוץ המחאה והדרכים למניעתן מראש. באופן תמוה, נראה היה שמדובר בתופעה חדשה ולא מוכרת. הוועדה אישרה בפעם הראשונה שבמדינת ישראל קיימת גזענות כלפי יוצאי אתיופיה בישראל, אך בפועל דבר לא השתנה בדרכי ההתמודדות של המדינה עם התופעה.

לסיפור המחאה הזה מצטרפים סיפורים אחרים של צעירים יוצאי אתיופיה שהפכו לסמל של מחאה. מדובר במקרים של צעירים מהקהילה שקיפחו את חייהם עקב מפגש אלים עם שוטרים. לא מדובר במקרים של רצח או הריגה ישירים, אך מניתוח האירועים בתקשורת, מהתייעוד של מצלמות המידע וממכתבים שהשאירו הצעירים, נראה שיש קשר ישיר בין מותם ובין מעשיהם של השוטרים. למרות זאת, בכל המקרים הללו התכחשה המערכת למאורעות והתנערה מאחריות.

אחד מהקורבנות של מעשה התעללות הוא יוסף סלמסה. סלמסה מעולם לא נחקר או הואשם בדבר, אך במרץ 2014 הותקף על ידי שוטרים בבנימינה. בעקבות האירוע שקע סלמסה בדיכאון ומשפחתו הגישה תלונה במחלקה לחקירת שוטרים. מאז התנכלו לו השוטרים עוד יותר. ביולי של אותה שנה נמצא סלמסה ללא רוח חיים. הניסיונות לברר את נסיבות מותו עלו בתוהו, ושאלת מותו נותרה לא פתורה. גם הסטודנט ג'יאו בימרו סבל מגילויי גזענות מצד שוטרים. בימברו הגיש באפריל 2012 תלונה במח"ש נגד שוטר שהיכה אותו וקרא לו לחזור לאפריקה. בימרו המתין לתשובה שלושה חודשים, ומשלא נענה העלה את סיפורו לפייסבוק וזכה להתעניינות עצומה. בסופו של דבר הוא זוכה, ומאז הוא נלחם בגזענות באמצעות כלי התקשורת. מקרה נוסף הוא זה של אלי סבהט ז"ל, בחור צעיר שהתאבד בשנת 1997 לאחר מעצר אלים במיוחד, המתואר במחברת שהשאיר לפני שהתאבד. בשנים הללו לא הייתה מודעות למקרים כאלה והסיפור שלו נשמר זמן רב כסיפור אישי של המשפחה. אולם מאז פרסום המקרה של יוסף סלמסה ז"ל בתקשורת והמלחמה העיקשת של בני משפחתו לצדק, עלה גם המקרה של סבהט לתודעה הציבורית האתיופית. למרות התלונות החוזרות ונשנות של גיבורים אלה וצעירים אחרים על אלימות של שוטרים כלפיהם, לא נעשה במשטרה מהלך להעמדת השוטרים הפוגעים לדין.

הדימוי של יוצאי אתיופיה ודרכי ההתמודדות של הצעירים עם תופעת הגזענות החלו להשתנות לאחר שהאינטרנט והרשתות החברתיות הפכו במות חשובות להבעה פוליטית כתובה. רשתות אלו מאפשרות לצעירים להתארגן בקבוצות ולהוציא לפועל הפגנות יזומות ומאורגנות. נוסף על כך הן משמשות במה לכתיבה של ביקורת אקדמית, לשיח בפורומים ובבלוגים ולהקמה של קבוצות שונות בפייסבוק. הפעילות הנרחבת ברשתות החברתיות מעוררת את בני הקהילה לפעולה ולהעלאת המודעות של הציבור הישראלי לתופעות הללו. אחת הבמות הללו היא הבלוג Y.E.S (Young Ethiopian Students). חברים בבלוג טענו שלאנתרופולוגים שחוקרים את עולי אתיופיה יש תפקיד ביצירת דימוי שלילי של הקהילה האתיופית. השיח הביקורתי של Y.E.S הורגש בקרב צעירים וארגוני סנגור של יוצאי אתיופיה, כגון האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה שאימצה את הרטוריקה שלהם. הצעירים חברי קבוצת Y.E.S אף הובילו מאבק שכונה בשם "החזית לשחרור יהודי אתיופיה ממשרד הקליטה", שבו הם ביקשו להתנתק מהמוסדות הממשלתיים והמדיניים ולהפסיק את התלות בהם. צעירים אלה ראו בתוכניות המיוחדות שהמוסדות האלה מפתחים למען הקהילה האתיופית גורם המעכב את השתלבותם בחברה, ולתפיסתם המדינה עצמה היא זו שמפלה את הקהילה האתיופית. פעילויות אלו הפכו את היחסים בין יוצאי אתיופיה והממסד, שהתאפיינו ביחסי תלות, למורכבים יותר.

ההתמודדות של בני הדור הראשון עם הגזענות הייתה מתונה ואישית יותר מזו של חברי הקהילה הצעירים. התמודדותם של האחרונים עם תופעת הגזענות הפכה להיות קולקטיבית בעיקרה ומתועדת בזירה התקשורתית. הבמה התקשורתית והמחאה הפומבית הצמיחו מנהיגות שנאבקת למען האינטרסים של הקהילה, מנהיגות שתופסת את מקומם של המנהיגים הרוחניים, הקסים, שהיו בעלי השפעה בשנים הראשונות בארץ. דוגמה לכך היא קבוצת אימהות על המשמר אשר חברות בה אימהות יוצאות אתיופיה ואימהות שאינן יוצאות אתיופיה. אחת הפעולות הראשונות של הקבוצה הייתה הקמת משמרות מחאה בשנת 2015 על אלימות של שוטרים כלפי צעירים ממוצא אתיופי. הרציונל בהקמת משמרות המחאה היה שעדיף שאימהות יצאו להפגנות במקום נערים, כדי שהאחרונים לא ייעצרו על ידי השוטרים.

מחאבק על זכויות למאבק על החיים

עד 2015 היו מאבקי הקהילה האתיופית בישראל תגובת נגד לגזענות ממסדית שפגעה בקהילה כקבוצה שלמה: מאבקים למען הכרה ביהדות ונגד גילויי גזענות כמו השלכת תרומות הדם ואי־קבלה לבתי ספר. במקרים אלה הפגיעה הייתה בזכויות שלהם כתושבי ישראל, בזהות היהודית ובשייכות של הקהילה לארץ ישראל ולעם ישראל. לעומת זאת, המאבקים מאז 2015 הם תגובה לאלימות משטרתית, שאף גבתה את חייהם של צעירים אתיופים.

אחד המקרים המפורסמים ביותר הוא כפי הנראה סיפורו של סלומון טקה, צעיר ישראלי בן 18 שנהרג ביוני 2019 מקליע שירה לעברו קצין משטרה. על פי טענות החוקרים, הקליע פגע בכביש ולא בטקה, אולם נתזים ממנו פגעו בכלי הדם הגדולים בחזהו ובעקבות כך הוא נהרג. יתרה מכך, לטענת השוטרים הירי בוצע לאחר שטקה ושלושה קטינים השליכו אבנים לעבר הקצין ושתיים מהן פגעו בו. הירי, כך הוא טוען, היה משום החשש לחייו. בשל כך השוטר לא קיבל עונש ואף הוחזר לעבודתו. הפרשה הובילה להפגנות ענק של יוצאי אתיופיה במוקדים רבים בישראל, וגם שנתיים וחצי לאחר האירוע לא הגיעה אל סיומה.

סיפורו של סלומון טקה מוכר לרבים בציבור הישראלי, אך אין הוא המקרה הראשון של צעיר אתיופי שמקפח את חייו בעקבות אלימות משטרתית. צעיר נוסף שנפל קורבן לאלימות משטרתית הוא יהודה ביאדגה ז"ל. ביאדגה, צעיר הלוקה בנפשו כתוצאה מפוסט טראומה מהצבא, יצא לרחוב ב־18 בינואר 2019. הוא היה עטוף בטלית ונשא סכין. משפחתו הזעיקה משטרה וחמישים דקות לאחר הקריאה ירה בו מטווח קצר השוטר שהגיע למקום. ביאדגה נהרג. המקרה עורר שאלות ותהיות רבות – מדוע השוטר ירה בו במקום לעזור לו? מדוע לא ירה לשם הרתעה אלא ירה בו מטווח קצר? גם במקרה הזה השוטר היורה לא הועמד לדיון.

הסוגיה הראשונה שעלתה בשיח של יוצאי אתיופיה ביחס לאירוע של טקה היא עד כמה המקרה של הפרט האתיופי הופך גם למקרה הישראלי ומשפיע על הציבור הרחב. הקהילה האתיופית ראתה במקרה הפרטי סיפור קהילתי במלוא מובן המילה – ההתגייסות של פעילים ותושבים יוצאי אתיופיה למאבק הייתה טוטאלית, וההקרבה למען המאבק ולמען המשפחה הייתה, ועודנה, עצומה. עם זאת, הציבור שלא ממוצא אתיופי נותר אדיש לאירוע. לכן לקהילה היה צורך במחאה עוצמתית, כדי שמקרים כאלה לא יישנו.

יוצאי אתיופיה לבד במחאה, לבד במרחב הציבורי, רחוקים מעיני כול. התחושה היא שלציבור הרחב אין עניין בדבר והם לא זוכים לתמיכתו. התקשורת משתמשת במילים שמשרישות סטראוטיפים ביחס לקהילה – "ההפגנה של הקהילה", "המחאה של הקהילה" – ומעצימה כך את ההפרדה של "אנחנו" ו"הם". משהמחאה פוגעת בציבור הכללי (למשל בעקבות חסימות כבישים), יוצא חלקו הגדול בקריאות "איבדתם אותי".

לסיכום, לאורך השנים ניתן לראות קהילה שנאבקה על מקומה, על זהותה ועל עתיד ילדיה, דבר המעיד גם על החוסן האישי והקהילתי שלה. כפי הנראה, המחאות של הצעירים ידעכו עם השנים. את מקומן של המחאות יתפסו פעילים שייחממו באופן פרטי עבור משפחות שייפגעו על ידי המערכת. המדיניות האלימה כלפי המחאות ההמוניות של יוצאי אתיופיה וההתעלמות של כלל הציבור ממנה הצליחו להפחיד ולהשתיק, ואף להעלים פעילים מהשטח. המחירים שהפעילים משלמים בפן האישי גבוהים כל כך עד כי הם נאלצים לוותר על המקום הזה ולהיכנע.

האימהות, כפי הנראה, תמשכנה לפעול באופן אינטנסיבי, והן תמשכנה לתמוך באופן אישי בהורים שאיבדו את בניהן.